

Philippe Perchoc*

Leveno katalikiškojo universiteto Politikos mokslų institutas (ISPOLE)

Paryžius, Maskva ir Europa už ES ribų

Nicolas Sarkozy ir François Hollande'o prezidentavimo metu prancūzų diplomatija buvo panaši siekiu stiprinti Paryžiaus ir Maskvos partnerystę, nes ji tenkino Prancūzijos interesus tarptautinėje arenoje. Šiame kontekste pateikiamas straipsnis rodo, kad Rytų Europa (Baltarusija, Ukraina, Moldova ir Pietų Kaukazas) Prancūzijos diplomatiroje visada buvo antraeilė, išskyrus tuos atvejus, kai šio regiono problemos suteikdavo galimybę pabrėžti Paryžiaus vaidmenį tarptautiniuose reikaluose. 2008 m. Gruzijos karas, „Mistral“ laivų klausimas ir Ukrainos krizė yra keletas šio reiškinių pavyzdžių.

Ivadas

2003 m. vasario 12 d. spaudos konferencijoje tuoj po Europos viršūnių susitikimo žurnalistas paklausė tuomečio Prancūzijos Prezidento Jacques'o Chiraco apie būsimų naujų ES valstybių narių paramą Amerikos karinei operacijai Irake. Atsakymas buvo toks: *En tous cas, ils ne sont pas très bien élevés. Ils auraient mieux fait de se taire*¹. Kaip tik tokia pastaba paaiškina daugybę nesusipratimų tarp Prancūzijos ir Baltijos valstybių per pastaruosius 15 metų. Baltijos šalys Prancūziją laiko arogantiška prorusiška valstybe, nesidominčia Vidurio ir Rytų Europos reikalais.

Karas Irake buvo *occasion manquée*², kuris sustiprino minėtą išpūdį, ir, atrodo, besirutuliuojanti Ukrainos krizė yra dar vienas toks atvejis. Ši krizė prikaustė Šiaurės ir Vidurio Europos šalių dėmesį; Švedija kaip ir Lenkija yra labai aktyvi, Nyderlandų dėmesys sudužus Malaizijos avialinijų reiso MH17 lėktuvui labai sustiprėjo, o Vokietija bandė tarpininkauti tarp Ukrainos ir Rusijos. Prancūzija atrodo nedalyvaujanti sprendžiant konfliktą kaip tik tada, kai „Mistral“ laivų pardavimas Maskvai tampa vis labiau nepatogėsnis.

Atrodo, kad per pastaruosius dešimt metų Prancūzija ir Baltijos valstybės buvo priešingose pusėse. Nors François Mitterrand'as buvo pirmasis Vaka-

* Dr. Philippe Perchoc – Leveno katalikiškojo universiteto Politikos mokslų instituto (ISPOLE) tyrėjas.

Adresas korespondencijai: 10 rue de Strasbourg, 92700 Colombes, France, tel. +32 492840846,

el. paštas: p.perchoc@gmail.com.

¹ Bet kuriuo atveju jos nepasirodė aukšto lygio. Verčiau būtų patylėjusios (pranc.)

² Praleista progą (pranc.)

rų didžiosios valstybės prezidentas 1991 m. aplankęs neseniai atgavusių nepriklausomybę Baltijos šalių sostines, Prancūzijos Vyriausybė buvo visada įtariama esanti rusofobiška. Net sėkmingas Prancūzijos tarpininkavimas 2008 m. Gruzijos karo metu kartais komentatoriams iš Baltijos šalių atrodo kaip nepavykęs kompromisas, nes jis baigėsi faktine Pietų Osetijos ir Abchazijos aneksija.

Dabartinis Prancūzijos požiūris į krizę Ukrainoje kelia susirūpinimą (jei ne kritiką) Taline, Rygoje ir Vilniuje. Norint suprasti šį paradoksalų Prancūzijos nusišalinimą, reikia turėti omenyje platesnį Prancūzijos užsienio politikos vaizdą tiek Sarkozy, tiek ir Hollande'o prezidentavimo metu. Prancūzų diplomatijos varomoji jėga yra „globalios valstybės sindromas“ jos interesai daugiausia krypsta į Afriką ir Vidurio Rytus. Dar 1960 metais Robertas Keohane'as taikliai apibūdino vidutinio lygmens valstybių statusą. Jis išskyrė valstybes, kuriančias sistemą, darančias įtaką sistemai ir neveikiančias sistemas. Prancūzija turi teisę vadintis „darančia įtaką sistemai valstybe, nors ji negali tikėtis viena pati dominuoti sistemoje, bet vis dėlto gali daryti didelę įtaką sistemos pobūdžiui vienašaliais ar daugiašaliais veiksmais“³. Hongying Wang ir Erikas Frenchas pažymi, kad kai kurios vidutinio lygmens valstybės ir elgiasi kaip tokios, tačiau kai kurios (pvz., Prancūzija) vis dėlto bando formuoti globalią sistemą.⁴

Tam, kad išlaikytų savo pozicijas po Antrojo pasaulinio karo, Paryžius naudojo Europos integraciją kaip įtakos globaliuose reikaluose mechanizmą⁵, kol ji tenkino Prancūzijos interesus. Taip pat Prancūzija siekė kitų didelių ar vidutinio lygmens valstybių, kaip antai Rusija, paramos. Tai paaiškina, kodėl Prancūzija atrodo ne tin aktyvi valstybė Europoje, turint omenyje visą Vidurio ir Rytų Europą iki 2004 metų ir Rytų Europą (Baltarusija, Ukraina, Moldova ir Pietų Kaukazas) vėliau. Dėl laipsniško įtakos tarptautiniuose reikaluose mažėjimo⁶ Paryžius siekė remtis Europos Sąjunga arba Rusija kaip priemone stiprinti savo įtaką Afrikoje ir Vidurio Rytuose.

Šis straipsnis skirtas Sarkozy ir Hollande'o prezidentavimo laikotarpiui. Juo siekiama parodyti, kad Rytų Europa (Baltarusija, Ukraina, Moldova ir Pietų Kaukazas) Prancūzijos diplomatijoje nėra tokios svarbios, nebent Rytų

³ Robert O. Keohane, "Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics", *International Organization*, 1969, vol. 23, no. 2, p. 291–211.

⁴ H. Wang, E. French, "Middle Range Powers in Global Governance," *Third World Quarterly*, 2013 July, vol. 34, no. 6, p. 985–999.

⁵ A. Moravcsik, "Why the European Union Strengthens the State: Domestic Politics and International Cooperation," in *Working Paper Series n.52* (presented at the Annual Meeting of the American Political Science Association, New York: Center for European Studies, Harvard University, 1994); Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press, 1998.

⁶ Frédéric Charillon, "La politique étrangère de la France", *Études* 402, April 1, 2005, no. 4, p. 449–459.

Europos problemos leidžia pabrėžti Paryžiaus vaidmenį tarptautiniuose reikaluose. 2008 m. Gruzijos karas, „Mistral“ laivų klausimas ir Ukrainos krizė yra keletas tipišku šio reiškinių pavyzdžių.

1. Skirtingi geostrateginiai interesai: Prancūzija, Rusija ir Baltijos valstybės

Prancūzija ir Rusija kartais būdavo priešingose mūsų lauko pusėse, pavyzdžiui, Napoleono ir Krymo karų (1853–1856) metu, bet nuo XIX amžiaus pabaigos abi šios šalys buvo artimos sąjungininkės, iš pradžių dėl finansinio bendradarbiavimo. 1888 m. Paryžiaus Vertybinių popierių birža pasiūlė pigias paskolas, siekdama finansuoti Rusijos industrializaciją⁷. Po kelerių metų, 1894 m., įsigaliojo Rusijos ir Prancūzijos aljansas, skirtas tramdyti Vokietiją po to, kai ji atsisakė atnaujinti slaptą Rusijos ir Vokietijos nepuolimo sutartį⁸. Per Pirmąjį ir Antrąjį pasaulinius karus Prancūzija (ar bent jau rezistencinis judėjimas Vokietijos okupacijos metu) užmezgė tvirtus ryšius su Rusija, kuriuos rėmė prosovietinės prancūzų inteligentijos autoritetai – André Gidė'as (iki 1936 m.), Jean Paul Sartre, Louis Aragonas, Paul Eluard, Paul Nizan, André Breton, Maurice'as Merleau Ponty arba Edgaras Morin'as. Iki praėjusio amžiaus šeštojo dešimtmečio visi jie prijautė Komunistų partijos pažiūroms (*compagnons de route du Parti Communiste*). Netgi nutraukę ryšius su Maskva, jie išliko artimi Sovietų Sąjungai, bent jau dėl antiamerikietiško. Pavyzdžiui, nors Sartre'as nusprendė aplankyti Lietuvą, tuo metu buvusią SSRS dalimi, ir Maskvą 1965 m., jis niekada nekvestionavo fakto, kad SSRS okupavo Lietuvą. Tiesa, kai kurie intelektualai, tarp jų Raymond'as Aron'as, priešinosi šiai tendencijai, bet jie kažkoku būdu išlieka nuošalėje. Tuo metu įprasta frazė buvo: „geriau būti neteisiam su Sartre'u negu teisiam su Aron'u“.

Šaltojo karu metu, Prancūzijos meilė sovietizmui⁹ egzistavo kartu su sunkia partneryste su NATO, kadangi Prancūzija pasitraukė iš integruotos karinės NATO valdymo struktūros 1966 m. Ši subalansuota Prancūzijos politika buvo būdas kartu su jos nepriklausomomis branduolinėmis pajėgomis nuo 1964 m. sužaisti savo kaip globalaus žaidėjo korta nepaisant turimos pozici-

⁷ G. F. Kennan, *The Fateful Alliance: France, Russia, and the Coming of the First World War*, Manchester University Press, 1984.

⁸ Ch. Clarck, *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914*, London: Harper, 2013.

⁹ M. P. Rey, *La Tentation du rapprochement: France et URSS à l'heure de la détente (1964–1974)*, Publications de la Sorbonne, 1991.

jos Vakarų diplomatijos sistemoje¹⁰. Dalinę Prancūzijos autonomiją taip pat stiprino jos kaip nuolatinės JT Saugumo Tarybos narės pozicija¹¹. Prancūzų diplomatijos daugiapoliškumas taip pat gali būti grindžiamas tuo, kad jos diplomatinis tinklas yra trečias pagal dydį pasaulyje (163 ambasados, 16 nuolatinųjų atstovybių).

Tokia yra santykinai nepriklausoma Prancūzijos diplomatijos architektūra po Antrojo pasaulinio karo. Ši pozicija Vakarų aljanso pakraštyje sustiprino Prancūzijos kaip vidutinio lygmens valstybės, turinčios globalių ambicijų, statusą. Paryžius naudojosi šiuo statusu palaikydamas ryšius, ypač su buvusiomis kolonijomis Afrikoje. Šioms šalims gavus nepriklausomybę ir beveik iki šių dienų, buvęs prancūzakalbis Afrikos elitas turėjo tvirtus ryšius, vadinamus *françafrique*, su Prancūzijos politikos ir verslo sluoksniais. Prancūzija išlaikė nuolatinės karines bazes atskirose Afrikos šalyse ir nuosekliai rėmė tų valstybių lyderius.¹² Prancūzija yra tradiciškai suaugusi su Afrikos žemynu. 2014 m. vasario mėn. karių skaičius nuolatinėse prancūzų bazėse pateikiamas 1 lent.¹³

1 lentelė. **Prancūzų kariai, dislokuoti Vidurio Rytuose ir Afrikoje**

Teritorija	Karių skaičius
Senegalas	250350
Malis	1000 (2500 operacijai prieš džihadistus)
Nigeris	200
Čadas	950 (1400 operacijai prieš džihadistus)
Džibutis	1400
Gabonas	900
Gvinėjos įlanka	750 (jūrų pėstininkai)
Burkina Fosas	200

Tokios Prancūzijos Afrikos politikos kontekste, Europos integracija pirmiausia suvokiama kaip dar viena priemonė stiprinti Prancūzijos statusą pasaulyje. Būtent tam turėjo pasitarnauti Europos projektas – Europos anglių ir plieno bendrijos (1951 m.) ir Europos ekonominės bendrijos (1957 m. tuoj po Sueco intervencijos žlugimo 1956 m.) įkūrimas.¹⁴ Nėra joks atsitiktinumas, kad ir garsioji 1950 m. gegužės 9 d. Šumano deklaracija skelbė, kad „Europa,

¹⁰ F. Bozo, *La Politique Étrangère de La France Depuis 1945*, Paris: Flammarion, 2012.

¹¹ P. H. Gordon, *A Certain Idea of France. French Security Policy and the Gaullist Legacy*, Princeton: Princeton University Press, 1993.

¹² T. Chafer, “Chirac and ‘la Françafrique’: No Longer a Family Affair”, *Modern & Contemporary France* 13, no. 1, février 2005, p. 7–23.

¹³ Ministry of Defence, RFI.

¹⁴ T. Judt, *Postwar: a History of Europe since 1945*, London: Vintage Books, 2010.

turėdama daugiau priemonių, galės tęsti vienos iš pagrindinių savo užduočių įgyvendinimą – Afrikos žemyno vystymą.¹⁵

Būdama NATO dėka stipriai įsitvirtinusi Vakarų stovykloje ir naudodamasi savo vadovaujama padėtimi Europos bendrijose, Prancūzija naudojo savo regioninę poziciją keldama tarptautines ambicijas ir prieš Šaltąjį karą, ir po jo pabaigos. Nuo 1990-ųjų Paryžius propagavo Europos Sąjungos bendrąją saugumo ir gynybos politiką. Jam netgi pavyko šiuo projektu sudominti Londoną (Sen Malo 1998 m. deklaracija)¹⁶. Prancūzija ir Jungtinė Karalystė turėdamos didžiausius gynybos biudžetus Europoje buvo svarbiausios karinės žaidėjos Europos Sąjungoje. Bet ilgainiui Prancūzijos siekis plėtoti Europos gynybos politiką nebuvo veiksmingas, nes dauguma Europos šalių vis dėlto labiau linkusios pasikliauti NATO.

Paryžius, puoselėdamas savo ambicijas Vidurio Rytuose ir Afrikoje, siekė įtraukti ir kitas ES šalis. Ir nors jam ne visada gerai sekėsi, vis dėlto kai kurios Prancūzijos inicijuotos operacijos, kaip, pavyzdžiui, nukreiptos prieš džihadistų pajėgas Čade ir Malyje, prieš nusikaltimus žmogiškumui Libijoje, arba taikos palaikymo misijos Dramblio Kaulo Krante buvo remiamos JT, ES ar NATO. Bet, kartais, kaip buvo Malyje, Prancūzija likdavo vieninteliu operacijos vykdytoju. Šiaip ar taip, tai yra tipiškas pavyzdys, kaip Prancūzija, naudodamasi Europos Sąjunga ir kitomis tarptautinėmis organizacijomis, bando stiprinti savo tarptautinį statusą ir daryti įtaką sistemai.

Rusijos atvejis po SSRS žlugimo yra kitas tokios tendencijos pavyzdys. Ji irgi siekė spręsti jai svarbias regionines problemas remdamasi savo tarptautiniu statusu.¹⁷ 1990 metais Rusijos užsienio reikalų ir gynybos ministerijos buvo intensyviai diskutuojama dėl būsimo šalies statuso – arba atsisakant regioninių pretenzijų dėl galimos NATO ir ES plėtros tapti JAV remiama globalia žaidėja, arba likti tik globalines ambicijas puoselėjančia regionine žaidėja.¹⁸ Nesulaukus savo kaip globalinės reikšmės veikėjos pripažinimo¹⁹, o taip pat ir

¹⁵ „1950 metų gegužės 9 d. Prancūzijos užsienio reikalų ministro Roberto Schumano deklaracija“ žr.: *Europos Sąjungos dokumentų rinktinė*, Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 13.

¹⁶ A. Pannier, O. Schmitt, „Institutionalised Cooperation and Policy Convergence in European Defence: Lessons from the Relations between France, Germany and the UK“, *European Security*, vol. 23, no. 3, February 2014, p. 270–89.

¹⁷ R. H. Donaldson, J. L. Noguee, V. Nadkarni, *The Foreign Policy of Russia: Changing Systems, Enduring Interests*, M. E. Sharpe, 2014.

¹⁸ E. Primakov, *Russian crossroads : toward the new millennium*, New Haven: Yale University Press, 2004; S. Talbott, *The Russia Hand: A Memoir of Presidential Diplomacy*, New York: Random House, 2002; Ronald Asmus, *Opening NATO's Door: How the Alliance Remade Itself for a New Era*, New York: Columbia University Press, 2002.

¹⁹ I. B. Neumann, „Russia as a Great Power, 1815–2007“, *Journal of International Relations and Development*, vol. 11, no. 2, 2008, p. 128–151.

vidaus problemos skatino Maskvą išnaudoti savo tarptautinį statusą stiprinant savo pozicijas regionine. Pirmą kartą tai išaiškėjo susiformavus vadinamiesiems šalalietims konfliktams (Abchazija, Pietų Osetija, Kalnų Karabachas ir Padniestrė). Visais atvejais Rusija savo siekiams įgyvendinti pasitelkė armiją ir pasinaudodama savo statusu pasaulinėje arenoje sėkmingai blokavo bet kokius tarptautinius ar JT įsikišimus²⁰. Taigi, nors po 1991 metų Rusija jau daugiau nebelėmė tarptautinės sistemos, bet tapo tarptautinei sistemai darančia įtaką šalimi. Kaip ir Prancūzija, Rusija iš visų jėgų stengėsi sutvirtinti šią poziciją visomis galimomis priemonėmis. Paskutinės tarptautinės krizės aiškiai iliustruoja šią strategiją. Prancūzija galėjo imtis pasaulio lyderės vaidmens Libijoje, nes tam neprieštaravo Rusija. Tačiau Sirijos atveju rusai pasinaudojo savo veto teise JT Saugumo Taryboje ir taip užblokavo prancūzų pastangas įteisinti tarptautinę karinę intervenciją.

Akivaizdu, kad kaip tik dėl to Prancūzija niekada neginčijo Rusijos viršenybės Europoje už ES ribų. Paryžiaus interesų stoka regione matyti Užsienio reikalų ministerijos organizacijoje – greta Europos Sąjungos valdybos (*Direction de l'Union européenne*) veikia ir Politinių reikalų ir saugumo valdyba (*Direction générale des affaires politiques et de sécurité*), kurios žemesnio lygmens padalinio Kontinentinės Europos valdybos (*Direction de l'Europe continentale*) kompetencija apima ir Rusijos ir Rytų Europos problematiką.

Paskutinį XX a. dešimtmetį Paryžius pasirodė kaip nesuinteresuotas Vidurio ir Rytų Europa žaidėjas, apsiribodamas iniciatyvomis, susijusiomis su mažumų klausimais, sprendžiamais ESBO²¹. Svarbu pažymėti, kad Paryžius nėra pagrindinis ir Budapešto memorandumo dėl saugumo garantijų Ukrainai signataras.²² Prancūzija pasirašė atskirą dokumentą, skirtą saugumui užtikrinti (*assurances de sécurité*), vietoj saugumo garantijų. Ši pozicija taip pat buvo akivaizdi derybų metu dėl NATO ir ES plėtros regione – Paryžius niekada nepritarė greitai plėtrai²³, bet visada skyrė didelį dėmesį Rusijos susirūpinimui šia politika. Prancūzija bandė užsitikrinti, kad jos interesai bus apsaugoti tik tada, kai bus susitarta dėl abiejų plėtrų. Tuo paaiškinama Chiraco reakcija į Vidurio Europos paramą JAV dėl intervencijos Irake.

Baltijos šalyse tokios Prancūzijos politikos regione suvokimas yra grin-

²⁰ X. Follébouck, *Les Conflits Gelés de l'espace Postsovietique*, Louvain-la-Neuve: Presses universitaires de Louvain, 2012; R. Asmus, *A Little War That Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West*, New York: Palgrave Macmillan, 2009.

²¹ E. Balladur, *Le pouvoir ne se partage pas: Conversations avec François Mitterrand*, Paris: Fayard, 2009.

²² Ši 1994 m. pasirašyta sutartis dėl paveldėtos iš SSRS Ukrainos branduolinės ginkluotės perdavimo Rusijai.

²³ Talbott, *The Russia Hand*; Asmus, *Opening NATO's Door*; Gilles Andréani, "La France et l'OTAN Après La Guerre Froide," *Politique Étrangère* 63, no. 1, 1998, p. 77–92.

džiamas prielaida, kad Paryžius yra vienas iš labiausiai mylinčių Maskvą žaidėjų Europos Sąjungoje. Be skeptiško Prancūzijos požiūrio į NATO plėtrą priimančios Baltijos valstybes²⁴, Chiraco opozicija Amerikos intervencijai į Iraką 2003 m. buvo suvokta kaip ciniškas sandėris tarp Prancūzijos, Vokietijos ir Rusijos.

Baltijos valstybių dienotvarkėje dominuoja regioniniai klausimai²⁵. 1990-ųjų metų pradžioje pagrindiniai Talino, Rygos ir Vilniaus akcentai buvo griežtojo saugumo klausimai, apimantys Rusijos kariuomenės išvedimą (iš Lietuvos – 1993 m., iš kitų dviejų šalių – 1994 m.), sienų problemas ir rusų mažumas Estijoje ir Latvijoje. Nuo įstojimo į ES, jos sutelkė dėmesį ir į griežtojo (oro erdvės gynimą, vykdomą kitų NATO narių), ir švelniojo saugumo (kibernetinio, visuomenės ir energetinio saugumo) problemas²⁶. Pagal Prancūzijos pavyzdį, bet turėdamos mažiau priemonių, jos bandė paveikti Europos ir Euroatlantines politikos darbotvarkes savo naudai. Bet nuo 2008 m. dėl Gruzijos ir Rusijos karo²⁷ ir dėl dabartinės Ukrainos krizės griežtojo saugumo problematika, Talinui, Rygai ir Vilniui vėl tapo vienu svarbiausių darbotvarkės prioritetų, o Prancūzijos požiūris į Rusiją kėlė vis didesnį susirūpinimą.

Viena vertus, atrodo, kad Prancūzija ir Rusija kovoja, kad išlaikytų savo, kaip vidutinio lygmens valstybių pozicijas, bet naudoja skirtingas strategijas. Paryžius remiasi ES ir kartais NATO, kad praplėstų savo manevro erdvę veikdamas Afrikoje ir Vidurio Rytuose. Todėl ir toliau Paryžius rodo palyginti menką susidomėjimą regionu tarp ES ir Rusijos ir vengia kvestionuoti Rusijos viršenybę šiame regione, kad galėtų gauti Rusijos paramą operacijoms paties Paryžiaus interesų zonose. Kita vertus, Rusija trokšta blokuoti tarptautines institucijas tam, kad užsitikrintų savo įtaką buvusiam Sovietų Sąjungos dominavimo regione, išskyrus Baltijos valstybes, kurios yra ES ir NATO narės. Tačiau Baltijos valstybėms didžiausią nerimą kelia situacija artimiausiose kaimynėse

²⁴ M. Chillaud, *Les Pays baltes en quête de sécurité*, Paris: Economica, 2009; Philippe Perchoc, *Les États Baltes et Le Système Européen (1985-2004)*, Bruxelles: Peter Lang, 2014.

²⁵ G. P. Herd, Joan Löfgren, "Societal Security, The Baltic States and EU Integration", *Cooperation and Conflict* 36, no. 3, 2001, p. 273–296; M. Mälksoo, "From Existential Politics Towards Normal Politics? The Baltic States in the Enlarged Europe", *Security Dialogue* 37, no. 3 (2006): 275; M. Mälksoo, *The politics of becoming European: a study of Polish and Baltic post-Cold war security imaginaries*, London; New York: Routledge, 2010.

²⁶ Ž. Vaičiūnas, "Lithuanian Energy Security under Review: New Energy Developments after the Closure of Ignalina Nuclear Power Plant", *Diplomaatia*, April 2010, nr. 80, <http://www.diplomaatia.ee/en/article/lithuanian-energy-security-under-review-new-energy-developments-after-the-closure-of-ignalina-nucle/>; Valentina Pop, "Estonia Training Nato 'Techies' for Cyberwar", *Euobserver*, June 14, 2011, <http://euobserver.com/1018/32479>; Philippe Perchoc, "Les États Baltes, Entre Défense Territoriale Et Élargissement Des Concepts De Sécurité", *Revue Études Comparatives Est-Ouest* 44, no. 03, December 2, 2013, p. 61–88.

²⁷ Asmus, *A Little War That Shook the World*.

ir jos bando paveikti ES ir NATO, kad užsitikrintų maksimalų minėtų organizacijų dalyvavimą šiame tarp Europos Sąjungos ir Rusijos esančiame regione.

2008 m. Gruzijos karo analizė, taip pat „Mistral“ laivų ir Ukrainos atvejai labai gerai iliustruoja Prancūzijos požiūrio į Rusiją ir Rytų Europą specifiką.

2. Gruzijos karas

2007 m. prezidento rinkimų kampanijos metu Sarkozy buvo laikomas proamerikietišku, už žmogaus teises pasisakančiu kandidatu. Tai nebuvo įprasta Prancūzijoje, kuri tradiciškai buvo skeptiška JAV atžvilgiu šalis. Jis pareiškė, kad „mes nebegalime tylėti dėl 200000 žuvusiųjų ir 400000 pabėgėlių Čečėnijos kare“ ir kad „ne dėl to, kad Kinija ir Rusija yra galingos valstybės, mes turėtume susilaikyti nuo ten vykdomų žmogaus teisių pažeidimų pasmerkimo.“²⁸ Be to, jis pasiūlė, kad po 40 nepriklausomybės metų Prancūzija turėtų atkurti ryšius su NATO.

Atėjęs į valdžią, jis pakeitė savo požiūrį į Prancūzijos ir Rusijos santykius. Jis suprato, kad Prancūzijos diplomatinis personalas „rusofiliskas“, įskaitant ir jo vyriausiąjį patarėją Jeaną-Davidą Levitte'ą, kuris mokėjo kinų kalbą ir turėjo rusiškų šaknų. Pastarasis buvo ir daug labiau „rusofilisko“ prezidento Chiraco patarėjas. Tai garantavo prancūzų diplomatijos tęstinumą, nepaisant Sarkozy „pertrūkio“ retorikos. Tačiau pirmaisiais jo prezidentavimo mėnesiais Rusija vis dėlto nebuvo darbotvarkės viršuje.

Vienas iš prioritetų buvo Viduržemio jūros regiono valstybių sąjungos sukūrimas. Sarkozy reklamavo šį projektą prieš metus savo prezidento rinkimų kampanijos metu. Iš pradžių į ją turėjo įeiti tik prie Viduržemio jūros esančios šalys, tačiau tai sukėlė kitų ES šalių, pvz., Vokietijos, pasipriešinimą. Galiausiai buvo sutarta, kad į šią sąjungą įeis visos ES ir Barselonos proceso šalys. 2008 m. liepos 13 d. nacionalinės šventės išvakarėse visos partnerės buvo pakviestos į Paryžių. Prancūzija pirmininkavo Europos Sąjungai. Netgi Libija atsiuntė savo užsienio reikalų ministrą, o Sirijos Prezidentas Assadas dalyvavo šiame renginyje²⁹, ir buvo garbės svečias liepos 14-osios iškilmėse. Prancūzijos diplomacija darė viską, kas įmanoma, kad šis Viduržemio jūros regiono valstybių projektas būtų įgyvendintas.

Gruzijos užpuolimo išvakarėse rugpjūčio mėnesį Paryžių pasiekė per-

²⁸ Nouvel Obs, „Quand Le Candidat Sarkozy S'exprimait Sur Les Droits de l'Homme En Russie“, 2014 m. rugsėjo 12 d., <http://tempsreel.nouvelobs.com/monde/20071203.OBS8127/quand-le-candidat-sarkozy-s-exprimait-sur-les-droits-de-l-homme-en-russie.html>.

²⁹ Tuo metu Prancūzija norėjo nutraukti Sirijos izoliaciją.

spėjimas³⁰. Bet ir Prancūzijos prezidentas Sarkozy, ir užsienio reikalų ministras Kouchneras atostogavo. Atrodė, kad Prancūzija turės įsikišti ne tik dėl to, kad palaikė gerus santykius su Rusija, bet ir dėl to, kad tiek ES, tiek Paryžius būtų buvę sukritikuoti, jei to nedarytų. Šios krizės metu Sarkozy tiesiogiai tarėsi su Medvedevu, kurį jis laikė tinkamesniu partneriu Europai nei Putinas. Vėliau jis užėmė realistiškesnę diplomatinę poziciją Rusijos atžvilgiu ir sušvelnino savo kritiką žmogaus teisių klausimais. Skirtingais savo prezidentavimo laikotarpiais jis sudarė susitarimus su Rusija. Šie Prancūzijos veiksmai, kurie baigėsi paliaubomis, parodė, kaip Prancūzija supranta savo vaidmenį Europos Sąjungoje – priiimti nuopelnus už galimą ES sėkmę. Tačiau Prancūzijos vaidmuo šiose paliaubose buvo kritikuojamas. Rusijos kariuomenė jau buvo Gruzijos teritorijos gilumoje, bet neketino pulti Tbilisio. Prancūzų įsikišimas iš esmės leido Rusijai paversti savo karinius laimėjimus politiniais pasiekimais. Susitarime nėra pabrėžiamas teritorinis Gruzijos vientisumas ir *de facto* pripažįstama Abchazijos ir Šiaurės Osetijos aneksija. Nepaisant to, šis žingsnis buvo pateiktas kaip didelis ES, Prancūzijos ir Prancūzijos prezidento pasiekimas. Reikia pripažinti Prancūzijos gebėjimą išjudinti silpnus Europos diplomatijos pajėgumus. Iki tol, kol Prancūzija pirmininkavo ES Tarybai, Sarkozy buvo įsitraukęs į Pietų Kaukazo reikalus, bet po to Paryžius grįžo prie savo tradicinės politikos (kaip nesuinteresuoto žaidėjo regione) ir vėl užsiėmė Viduržemio jūros sąjunga.

Gruzijos karas rodo, kad Prancūzija nori pasinaudoti ES kaip svertu ir įsitraukti į antraeilį interesų regioną tik tuo atveju, jei ji sugebės išlaikyti Paryžiaus, kaip sistemą veikiančios valstybės, poziciją.

3. „Mistral“ laivų atvejis

Netgi prieš prasidedant Ukrainos krizei, Prancūzijos karinių laivų „Mistral“ pardavimas Rusijai sulaukė kritikos Lenkijoje, Gruzijoje ir Baltijos šalyse. Jis parodė dviprasmišką Prancūzijos padėtį NATO, kadangi pirmą kartą po Antrojo pasaulinio karo buvo nuspręsta parduoti Rusijai NATO šalies karinę techniką. Yra keletas tiek politinių, tiek ekonominių priežasčių, galinčių paaiškinti Sarkozy vyriausybės norą parduoti šiuos laivus.

Sarkozy suvokė, kad jo asmeniniams tikslams tarptautinių reikalų srityje reikia paramos iš Europos Sąjungos ir NATO. 2009 m. jis norėjo, kad Kopenhagos viršūnių susitikimas klimato kaitos klausimais būtų sėkmingas. Kad

³⁰ Interviu su Prancūzijos diplomatu, Užsienio reikalų ministerija, 2008 m. lapkričio mėn.

būtų pasiektas susitarimas, itin svarbus buvo Rusijos dalyvavimas, ir dėl to tiesiogiai tarėsi Sarkozy ir Medvedevas. Dar prieš pasiekiant susitarimą, Rusijos Prezidentas išvyko iš Kopenhagos, tačiau jo neblokavo. Dalį šio sandorio sudarė „Meteo France“ priklaususio sklypo, esančio šalia Eifelio bokšto, pardavimas, kad būtų statomi nauji Paryžiaus rusų stačiatikių maldos namai. Sarkozy pasirinko Rusijos, o ne Saudo Arabijos pasiūlymą. Į šį projektą įeina stačiatikių maldos namai, mokykla ir kultūros centras. Beje, šis klausimas buvo pagrindinis Prancūzijos ir Rusijos susitikimų metu nuo 2010 m. Netgi Paryžiaus miesto taryba, vadovaujama socialistų partijos, pritarė šiam projektui.

Panašiai ir kitais metais Prancūzijos prezidento administracijai taip pat prireikė konstruktyvaus rusų požiūrio dėl jos planų įsiveržti į Libiją kartu su Jungtine Karalyste. Tuo metu Sarkozy reikėjo JT Saugumo Tarybos pritarimo ar bent jau Rusijos ir Kinijos susilaikymo. Galiausiai Rusija susilaikė, nors dalis Rusijos elito šį žingsnį sukritikavo.

Žiūrint iš ilgalaikės ir atnaujintos Paryžiaus ir Maskvos partnerystės perspektyvos, Rusijos vyriausybės pageidavimas pirkti Prancūzijos karo laivus atrodo gera proga sustiprinti abiejų sostinių ryšius. Be to, jis padėjo kurti teigiamą požiūrį į Medvedevą Prancūzijoje.

Šį pardavimą reikėtų suvokti ir kaip dalį platesnės abiejų šalių ekonominės partnerystės, kurią rėmė stambios Prancūzijos firmos³¹. Sarkozy prezidentavimo laikotarpiu Prancūzijos ir Rusijos kompanijos sudarė naujus susitarimus. *Alstom* kompanija įsigijo dalį *Transmashholding* kompanijos, kuri yra pagrindinė Rusijos geležinkelių sektoriaus veikėja; pagrindinė Prancūzijos elektros kompanija EDF ir *Gazprom* bendradarbiavo, vykdydamos „Pietų srauto“ projektą, t. y. tiesdamos dujotiekį po Juodąją jūrą, o GDF, pagrindinė dujų kompanija, sudarė susitarimą su *Gazprom* dėl „Šiaurės srauto“ projekto, t. y. dujotiekio po Baltijos jūrą, kurį labai kritikavo Baltijos valstybės, tiesimo. Kituose strateginiuose sektoriuose Rusijos kosmoso agentūra nusprendė paleisti raketą „Sojuz“ iš Kourou bazės, esančios Prancūzijos Gvianoje, o taip pat Paryžius ir Maskva derėjosi dėl „Mistral“ laivų pardavimo.

Dėl universalumo (gali pulti krantą iš jūros, jame yra ligoninė, nuo jo denio gali kilti ir leistis sraigtasparniai) šis laivas dažnai pavadinamas Šveicarijos armijos peiliu.“³² Jis atitinka NATO standartus, tačiau funkcionuoja kaip paramos, o ne atakos laivas. Rusija turėjo dvi priežastis pirkti pirmuosius nuo

³¹ A. Dubien, „Nicolas Sarkozy et la Russie, ou le triomphe de la Realpolitik“, *Revue internationale et stratégique*, 77, no. 1, April 6, 2010, p. 129–131.

³² M. Chillaud, A. Kalika, „Alliance Solidarity versus ‘Business as Usual’: The Sale of French Warships to Russia,” *Estonian Foreign Policy Yearbook*, 2010, 83–100.

1945 m. užsienio gamybos karinius laivus. Pirma, sparčiai kintant Rusijos karinio jūrų laivyno strategijai, ji norėjo sutaupyti laiko ir lėšų pirkdama du eksloatuoti visiškai parengtus laivus. Antra, norėjo įsigyti technologinę informaciją, kuri padės Rusijos karinio jūrų laivyno pramonei vystytis nauja kryptimi.

Pastarasis tikslas yra problema – tokios svarbos technologijos perdavimas ne NATO šaliai sukėlė ne tik Lenkijos, Baltijos valstybių, bet ir JAV susirūpinimą. Nepaisant to, spaudžiant stambioms Prancūzijos kompanijoms, tokioms kaip DCNS ir *Thales*, ir dėl ekonominių sunkumų Sen Nazero regione, kur turėjo būti statomi pirmieji du laivai, susitarimas vis tiek buvo pasirašytas.

Kadangi pirmasis Ministras Pirmininkas Jean-Marcas Ayrault buvo didžiausio regione Nanto miesto meras, po 2012 m. jis ir toliau rėmė šį projektą. Labai mažai kas pasikeitė išrinkus Hollande'ą 2012 m. gegužės mėn. Kampanijos metu šis socialistų kandidatas menkai reiškėsi tarptautinių reikalų srityje ir daugiausia pasisakydavo tik prieš Sarkozy asmeniškai. Jo vienintelis reikšmingas pažadas buvo „perorientuoti Europą“.

Socialistų vyriausybei atėjus į valdžią, tarptautinių santykių srityje Hollande'ą apsupo realistai, tarp kurių buvo Užsienio reikalų ministras Laurent'as Fabiusas. Viena pirmųjų problemų, su kuria susidūrė prezidentas, buvo Sirijos krizė. Pradžioje Prancūzija pasisakė už ryžtingą intervenciją. Ji netgi siūlė bendras su JAV oro atakas, nukreiptas prieš Assadą, jam panaudojus cheminių ginklų. Galiausiai amerikiečiai sudarė tiesioginį susitarimą su Rusija dėl šių ginklų sunaikinimo, palikdami Prancūziją už borto. Šis įvykis rodo, kad Prancūzija išlaikytų įtakingos valstybės poziciją, jei ji veiktų išvien su JAV ir jei Rusija nevetuotų. Tiesa, Paryžiui būtų labiau patikę, jei Maskva nebūtų vetavusi pasiūlymo įsiveržti į Siriją 2013 m., tačiau Prancūzijos ir Rusijos partnerystė išliko tvirta. Netgi atsiradus nesutarimams (Sirijos klausimas) Prancūzija ir Rusija palaiko dalykinius ryšius. Savo vizito į Maskvą 2014 m. gegužės mėn. metu Prancūzijos prezidentas propagavo prancūziškąją *savoir-faire*³³, o jį lydėjo 15 stambių Prancūzijos pramonės įmonių vadovų. Dėl „Mistral“ laivų sandorio niekada nebuvo suabejota, taigi prezidentų Sarkozy ir Hollande'o administracijos čia demonstravo akivaizdų politikos perimamumą.

4. Neryžtinga Prancūzijos reakcija į Ukrainos krizę

Panašiai kaip ir kitos Europos šalys (Lenkija Rytuose, Prancūzija turin-

³³ technologiją (pranc.)

čiuose jai ypatingos svarbos regionuose) stengiasi veikti per Rytų partnerystę.³⁴ Bet kadangi tuo pačiu metu tai derinama su bendradarbiavimu su Rusija, siekiant atsižvelgti į jos interesus ir stiprinti Paryžiaus ir Maskvos pramonės ryšius, paaiškina, kodėl Paryžius taip menkai dalyvauja, sprendžiant Ukrainos krizę.

Kai Rusija aneksavo Krymą, Prancūzijai labiau rūpėjo Izraelio įsiveržimas į Gazos ruožą. Tai buvo labai jautrus klausimas, nes Paryžius visuomet laikė pusiausvyrą dėl Palestinos konflikto ir dar dėl to, kad šis karas turėjo didelį poveikį buvusiems prancūzų imigrantams. Nuo antrųjų prezidentavimo metų Hollande'o populiarumas sumažėjo labiau nei bet kurio kito iki tol buvusio Prancūzijos prezidento ir tesiekė apie 15 %. Be to, vyriausybė turėjo rūpesčių su ministrų vidaus ginčais dėl mokesčių ir dėl to, kiek paramos teikti verslui. Atrodė, kad pasitikėjimas valdžia labai menkas, o kai kurie opozicijos nariai netgi svarstė galimybę surengti išankstinius rinkimus į Nacionalinę Asamblėją ar net naujus prezidento rinkimus.

Paryžiuje vyko masiniai mitingai, kartais su smurto protrūkiais ir susirėmimais su policija. Kai kurie iš jų vyko neteisėtai, o konfrontacija priartėjo prie pavojingos ribos. Be to, žurnalistai ir opozicija kritikavo vyriausybę dėl menkų rezultatų, sprendžiant Sirijos krizę, kur vienintelis rizikingo Paryžiaus pasiūlymo, sutriuškinti režimą, pasiekimas buvo cheminių ginklų sunaikinimas. Tol, kol vyko karas Gazos ruože, žiniasklaidos ir politikų dėmesys Prancūzijoje buvo sutelktas tik į šį klausimą. Ukrainos krizė, iš esmės, liko be dėmesio.

Gegužės mėnesį apie „Mistral“ laivų pardavimo sustabdymą vis dar nebuvo kalbama. Nors NATO sąjungininkai, tarp jų ir Jungtinės Amerikos Valstijos, darė tam tikrą subtilų spaudimą Prancūzijos prezidentui ir Užsienio reikalų ministerijai, tik rugpjūčio mėn. vis blogėjanti situacija Ukrainoje paskatino Prancūzijos vyriausybę laikinai sustabdyti susitarimą. Bet kuriuo atveju Paryžius pasisakė prieš bet kokias ES sankcijas, kurios neleistų parduoti ateityje, jeigu situacija toliau neblogėtų. Tiesą sakant, Prancūzijos vyriausybės pozicija šiuo atveju yra abejotina – šis sandoris buvo pasirašytas Sarkozy ir Medvedevo „medaus mėnesio“ metu ir leido sukurti tūkstančius darbo vietų vakarinėje Prancūzijos dalyje. Be to, Paryžius bando išlyginti savo prekybos balansą, karinių laivų pardavimas būtų labai naudingas. Paskutinė priežastis, kuri paaiškina Hollande'o dviprasmišką poziciją yra baimė, kad bus pasiųstas klaidingas signalas kitiems potencialiems klientams, ypač besidomintiems kariniais orlaiviais, tokiais kaip *Rafale*. Ir Brazilija, ir Indija domisi šiuo pažangiausiu orlaiviu, o Prancūzijai dar

³⁴ J. Delcour, "The Institutional Functioning of the Eastern Partnership: An Early Assessment," *Eastern Partnership Review*, no. 1, 2011.

nepavyko jo parduoti užsienyje. Šiuo atveju tokia Prancūzijai, kaip vidutinio lygmens nepriklausomai šaliai, būdinga pozicija yra privalumas, nes šios šalys nenori pasikliauti vien amerikietiškomis technologijomis.

Sprendimą sustabdyti, o ne atšaukti pardavimą, griežtai kritikavo ir Prancūzijos radikaloji kairiųjų, ir radikaloji dešiniųjų partijos. Radikaliosios kairiųjų partijos lyderis Jean-Lucas Mélenchonas, per rinkimus sudaręs koaliciją su komunistų partija, pavadino šį sprendimą išdavyste.³⁵ Jis gynė Rusijos poziciją dėl Ukrainos Grenoblyje teigdamas, kad reikia „neremti vyriausybės, kurioje yra nacių.“³⁶ Kovo mėn. jis pareiškė, kad „Rusijos valstybė negali leisti, kad NATO ateitų prie jos durų.“³⁷

Remdamasi kitais motyvais, Nacionalinio fronto, populistinės radikalosios dešiniųjų partijos pirmininkė Marine Le Pen sutiko, kad situacija nelengva, tačiau iš esmės rėmė Kremlių ir pasmerkė sankcijas prieš Maskvą. Svarbu, kad Nacionalinis frontas turi tvirtus ryšius su Kremliumi. Daugelis jo aukščiausiųjų vadovų yra buvę kvieisti į Maskvą ir palaiko griežtą ir konservatyvų Vladimiro Putino režimą.

Išvados

Galima daryti išvadą, kad keičiantis prezidentams, Prancūzijos strategija nelabai kinta. Diplomatinės, karinės ir verslo elitas ir toliau žiūri į Maskvą kaip į galimą sąjungininkę ar bent jau valstybę, kuri netrukdytų Prancūzijos veiksmams Afrikoje ir Viduržemio jūros regione. Šis klausimas išlieka itin svarbus, nes Paryžius nori sutvirtinti savo kaip nepriklausomos Vakarų valstybės statusą, tokios valstybės, kuri gal daryti didelę įtaką tarptautinei darbotvarki. Turėdama ribotus išteklius, Prancūzijos Vyriausybė yra linkusi investuoti į kai kuriuos prioritetinius regionus ir mažiau dalyvauti kituose, įskaitant Europos už Europos Sąjungos ribų regioną, t. y. regioną, esantį tarp ES ir Rusijos.

³⁵ J. Mélenchon, „Navires Mistral : François Hollande Commet Une Trahison Insupportable“, Blog de Jean-Luc Melenchon, accessed September 12, 2014, <http://www.jean-luc-melenchon.fr/2014/09/03/navires-mistral-francois-hollande-commet-une-trahison-insupportable/>.

³⁶ J. Mélenchon, *Discours de J.L.Mélenchon, À Grenoble, Le 24 Août*, Grenoble, 2014, <http://www.lepartidegauche.fr/laradiodegauche/intervention/remue-meninges-2014-discours-j-melenchon-grenoble-le-24-aout-29561>.

³⁷ Nouvel Obs, „Ukraine. De Mélenchon À Le Pen, Qu'en Disent Les Politiques Français ?“, <http://temp-sreel.nouvelobs.com/ukraine-la-revolte/20140304.OBS8508/ukraine-de-melenchon-a-le-pen-qu-en-disent-les-politiques-francais.html>, 14 09 2014.

Siekdamas sustiprinti savo poziciją, Paryžius naudoja Europos Sąjungą šiai strategijai įgyvendinti, kai tik įmanoma, kaip jis padarė Gruzijos atveju 2008 metais. Bet nepaisant prestižo, kurį suteikė pirmininkavimas ES Tarybai, Paryžiaus aktyvumas vėlesniu laikotarpiu nepadidėjo. Akivaizdu, kad Sarkozy ir Hollande'o strategijos išlaiko neapibrėžtą pusiausvyrą tarp solidarumo ES ir NATO ir Rytų partnerystės su Rusija, nes tokia pozicija yra pagrindas Prancūzijai daryti įtaką. Todėl nėra sunku suprasti Hollande'o pasimetimą po „Mistral“ ir Ukrainos reikalų – nenoromis Paryžius renkasi ES ir NATO sąjungininkus, o ne Maskvos partnerystę, o tai gali sutrukdyti įgyvendinti ambicijas Vidurio Rytuose ar Afrikoje, nes Rusija jau nebebus linkusi bendradarbiauti JT Saugumo Taryboje.

Kaip dviejų stiprių aljansų narė ir sistemą veikianti valstybė, Prancūzija visada susiduria su sudėtinga dilema – Paryžiui reikia sutvirtinti savo poziciją šiuose aljansuose ir tuo pačiu metu toliau veikti nepriklausomai, nepakenkiant šiems aljansams. Atrodo, kad šiuo klausimu Sarkozy ir Hollande'as pateikia tą patį atsakymą.

2014 m. rugsėjis